

ВПЛИВ ВОКАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Тарасюк Леся Михайлівна,

старший викладач кафедри музикознавства та вокально-хорового мистецтва
Уманського державного педагогічного університету імені П. Г. Тичини
ORCID ID: 0000-0001-9785-4472

Статтю присвячено визначенню ролі вокально-художнього репертуару в системі навчання й у професійній діяльності співака. Головну увагу зосереджено на важливості вмілого складання і володіння репертуаром з метою вдосконалення вокально-виконавської майстерності. Окреслено основні принципи добору та коригування репертуару. Обґрунтовано, що ефективний добір цікавого вокально-художнього репертуару сприяє підвищенню рівня успішності студента. Узагальнено, що функції репертуару виявляються як в дієвості засобів покращення якості навчального процесу, так і у професійній музичній комунікації. Робота містить стислу інформацію про принципи підбору вокального репертуару у класі академічного вокалу, естетичну цінність репертуару, вимоги, що пред'являються безпосередньо до педагога і, загалом, про вплив співу на життя учня.

Тезис про позитивний вплив музики на розвиток дитини в сучасній науці давно не викликає сумнівів. Навчання музиці необхідне для дітей, оскільки воно надає прямий вплив на загальний розвиток дитини та розвиток в інших областях. Біл Гейтс під час прийому на роботу віддавав пріоритет кандидатам із музичною освітою, а Кондоліза Райс, перша чорношкіра жінка, яка посила посаду 66-го державного секретаря Сполучених Штатів Америки, за першою спеціальністю є піаністкою.

Термін «музичне виховання» можна трактувати у двох смислах: у широкому – формування духовних цінностей, інтелекту, моральних уявлень, тобто виховання особистості; у вузькому – розвиток здатності до сприйняття музики, формування культури людини. Саме в музиці розкривається внутрішній світ людини. Згодом учень не обов'язково стане музикантом, великим і поетом, але той творчий початок, закладений педагогом, вплине на процес становлення особистості.

Робота написана для педагогів, які шукають нові шляхи підходу до розкриття таланту своїх учнів, а також для широкої аудиторії людей.

Ключові слова: вокальний репертуар, вокальні навички, художній образ, академічний спів, голос, вокал.

Tarasyuk Lesya. The influence of the vocal repertoire on the formation of the student's personality

The article is devoted to determining the role of the vocal and artistic repertoire in the education system and in the professional activity of a pop singer. The main focus is on the importance of skillful composition and mastery of the repertoire in order to improve vocal performance skills. The main principles of repertoire selection and correction are outlined. It is substantiated that the effective selection of an interesting vocal and artistic repertoire contributes to the improvement of the student's success rate. It is summarized that the functions of the repertoire are manifested both in the effectiveness of means of improving the quality of the educational process and in professional musical communication. The work contains concise information about the principles of vocal repertoire selection in the academic vocal class, the aesthetic value of the repertoire, the requirements placed directly on the teacher and, in general, the influence of singing on the student's life.

The thesis about the positive influence of music on a child's development has long been in doubt in modern science. Music education is essential for children because it has a direct impact on a child's overall development and development in other areas. Bill Gates gave priority to candidates with a musical education when hiring, and Condoleezza Rice, the first black woman to hold the post of the 66th US Secretary of State, is a pianist by profession.

The term "musical education" can be interpreted in two senses: in a broad sense – the formation of spiritual values, intelligence, moral ideas, i.e. personality education; in a narrow way – the development of the ability to perceive music, the formation of human culture. It is in music that the inner world of a person is revealed. Eventually, the student will not necessarily become a musician, let alone a great one, but the creative beginning laid by the teacher will affect the process of personality development.

The work is written for teachers who are looking for new ways of approaching the discovery of the talent of their students, as well as for a wide audience of people.

Key words: vocal repertoire, vocal and choral skills, artistic image, academic singing, voice, vocals.

Вступ. Варто зазначити, що спів – найдоступніший вид музичного мистецтва, оскільки голосовий апарат є інструментом, даним людині від народження, і вдосконалюється разом із її зростанням і розвитком. Видатний український учений, філолог, фольклорист О. Потебня зазначав: «Пісня така ж давня, як і мова, є продуктом колективної праці, витвором багатьох поколінь. З мови й пісні розвиваються першоелементи духовної культури, на їхній основі зростає національна література, музика, філософське сприймання світу» [3, с. 174].

Окрім того, вокальна музика тісно пов'язана зі словом, що допомагає учневі конкретніше розуміти

зміст творів. Грамотно підібраний репертуар є однією з головних умов розвитку особистості учня, а також його виконавського вдосконалення. Такий репертуар сприяє моральному й естетичному вихованню, формує смаки та погляди, зміцнює почуття любові до Батьківщини та народу. Однак найчастіше саме під час вибору репертуару з'являється низка проблем: надто складний або, навпаки, легкий репертуар, невідповідність змісту твору віку учня тощо.

Матеріали та методи. Проблема репертуару – найважливіша естетична проблема виконавського мистецтва – завжди була основною в художній творчості.

З репертуаром пов'язана не лише ідейно-художня спрямованість мистецтва, але і стиль виконавства. Репертуар як сукупність творів становить основу діяльності учня або колективу, сприяє розвитку творчої активності виконавців, перебуває в безпосередньому зв'язку з різними формами й етапами роботи співаків, чи то репетиція або концерт, початок чи вершина їхнього творчого шляху. Репертуар впливає на весь навчально-виховний процес, на його основі накопичуються музично-теоретичні знання, виробляються вокально-хорові навички, складається художньо-виконавська діяльність. Від умілого підбору творів залежить ріст майстерності вокаліста, перспективи його розвитку, усе, що пов'язано з виконавськими завданнями. Формування світогляду виконавців, розширення їхнього життєвого досвіду проходять через осмислення репертуару.

Незважаючи на те, що чітких критеріїв підбору учнівського вокального репертуару не існує, у науковій літературі виділяють кілька принципів, яким має відповідати репертуар:

1. Принцип технічного та художнього розвитку співака.
2. Принцип послідовності та поступовості.
3. Принцип посиленості.
4. Індивідуальний підхід.

Не варто забувати і про кількісний бік репертуару: занадто великий – не дасть можливості здійснити вдумливу та ретельну роботу, обмежений – навпаки, загальмує повноцінний розвиток і виховання необхідних навичок. У даному разі мають значення вік учня, кількість годин на тиждень, ціль і умови занять.

Важливо подавати матеріал так, щоб учневі було радісно від того, що він відкриває для себе музику, її нові грані. Цей емоційний підйом допоможе учню рости далі.

Отже, репертуар має підбиратися відповідно до рівня розвитку співочих навичок учня, його інтересів та індивідуальних особливостей, необхідна єдність мистецького та технічного прийомів. Не можна допускати роботу над твором, до якого учень ще не готовий, який не відповідає рівню його підготовки, оскільки можна завдати непоправної шкоди дитячому голосовому апарату, що не зміцнів.

Технічні завдання не повинні впливати на художній рівень твору. Мистецтво на емоційному рівні заряджає своїми ідеями, адже беземоційного мистецтва, зокрема й вокального, бути не може. Такі емоції називаються художніми, вони вимагають найвищої діяльності психіки, напруженої розумової роботи. У співі учень може активно виявляти своє ставлення до музики. Виразне виконання вокальних творів допомагає більш докладно, яскраво та поглиблено переживати їхній зміст, формувати власне естетичне ставлення як до музики, так і до довкілля загалом.

Особливо важливим є чинник психофізіологічних можливостей дітей визначеної вікової групи. Навчальний вокальний репертуар має включати твори сучасних авторів, українську та зарубіжну класику, народну творчість і старовинну музику. Їхня сукупність розкриє

перед дітьми найбільш характерні риси, збагатить їхній духовний світ, розширить музичний горизонт. Натепер вокальний репертуар постійно оновлюється. До нього також повинні входити твори, не призначені для публічних виступів. Можливе й ознайомлення з музичним матеріалом для закріплення будь-якої навички. Розширення репертуару вокальних творів має відбуватися постійно, для досягнення цієї мети потрібно використовувати всі можливості.

В індивідуальних заняттях необхідно звертати увагу і на нервово-психологічні навантаження, які виникають у процесі навчання. Загалом, за грамотного підходу в учня покращуються загальне дихання, кровообіг, а перенапруга, у свою чергу, може негативно вплинути на серцево-судинну систему.

Особливо важливим для нас питанням є естетичне виховання учня за допомогою вокального репертуару. Найбільш вдалим і корисним для учня буде той твір, у якому йому буде зрозумілий поетичний текст, загальний зміст, отже, дитина зможе донести художній образ до слухача. З боку учня необхідне активне та свідоме освоєння матеріалу, який вивчається, адже саме в діяльності відбувається вдосконалення сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, здобуваються нові знання, навички, формуються нові потреби й інтереси, розвиваються здібності. А будь-яка діяльність, у свою чергу, має бути усвідомленою та цілеспрямованою.

Звичайно, питання охорони дитячого голосу також потребують особливої уваги. Учнів необхідно навчати дбайливого поводження з голосом, уникати крику, співу під час застуди, стежити за диханням, дикцією.

Одна з актуальних проблем, що стоїть перед сучасним суспільством, – загроза духовного збіднення особистості, небезпека втрати моральних орієнтирів, що містить у собі також зниження рівня музичної культури. Саме тому процес виховання необхідно розгорнути до життєво важливих проблем сучасного суспільства, забезпечення морального виховання. Через правильно підібраний репертуар педагог може не тільки виконувати навчальні завдання, а й формувати гарний музичний смак. Важливим є і той факт, що свідомість учня формується у процесі спільної діяльності як з однолітками, так і з дорослими. Вони здобувають особистий досвід, вчаться оцінювати себе й інших, пізнають навколишній світ. Саме співпраця педагога й учня є основою музичної педагогіки, тому питання їхньої психологічної сумісності є також особливо важливим.

Художній і особистий контакт – першооснова успішного навчального процесу, а розбіжність у питаннях індивідуальності та художніх поглядів перешкоджає плідній роботі. Найчастіше, якщо педагог ділиться на заняттях зі своїми учнями своїми думками, найкращими побажаннями, простіше кажучи, любить свою справу, то особистий контакт відбувається легко. Адже разом із передаванням учневі власних професійних знань педагог передає свої життєві погляди, позиції, своє ставлення до власної діяльності. Емоційний тон, атмосфера позитивної схвильованості та насиченості на заняттях мають вирішальне значення у процесі навчання.

Педагогу необхідно допомогти учневі знайти себе, сформувавши свою думку щодо життєвих питань, навчити самостійно шукати рішення у складних ситуаціях, пробудити фантазію й уяву дитини, розкрити її внутрішній світ. Тобто учня необхідно навчити мислити самостійно, а для цього необхідно зрозуміти дитячу психологію, виявити його індивідуальність, інтереси й унікальні здібності.

Отже, педагог має бути не тільки хорошим музикантом і викладачем, а і психологом. Він повинен розуміти, що найбільш характерно для учнів, знати їхні основні інтереси, потреби і, виходячи із цього, скласти вокальний репертуар. Чим багатший внутрішній світ педагога, ширші його знання та навички, яскравіше музично-виконавське обдарування, тим цінніша та більш плідна педагогічна робота.

Педагог-вокаліст зобов'язаний вивчати психологічні особливості темпераменту, характеру вихованця для того, щоб здійснювати цілеспрямований вплив на формування його особистісних і професійних якостей. Для цього викладач має стежити за поведінкою майбутнього вчителя поза заняттями з вокалу, ставленням його до занять з інших дисциплін, активністю у виконанні громадських обов'язків [5, с. 129].

У педагога має бути високий рівень музичної культури та розвинений музичний смак, він повинен мати широкий музичний кругозір, адже те, що говорить викладач, матиме істотний вплив на учня, його розвиток, формування його музичного смаку.

Молоде покоління потребує уваги, атмосфери добра, підтримки, віри педагога в їхні сили та здібності. У цьому полягає основне завдання особистісно орієнтованого навчання, яке передбачає повагу до молодого особистості, формування самостійності учня, установлення гуманних взаємин між педагогом і учнями. Цьому також сприяє засвоєння соціального досвіду учнем.

Академічний спів – це, окрім виховання голосу, своєрідний процес гармонізації особистості, найсильніший чинник формування музичної культури. Саме у класі сольного співу можна розвивати гнучкість голосу, кантилену й інші види звуковедення, уміння розуміти та впливати у своєму виконанні композиторський задум, розрізнити музичні стилі, розбиратися в питаннях фразування та розподілу смислових акцентів тощо. Коли йдеться про виховний бік співу, варто відзначити його вплив на моральну сферу життя у двох ключових аспектах:

Конкретний зміст, моральні настанови та моральні ідеали, що містяться у вокальних творах.

Душевні переживання учня, здатність переживати настрої та стани іншої людини, відображені у творі.

Окрім того, словниковий запас учнів значно збагачується образними виразами, рідкісними словами, що передають почуття й емоції, що використовуються у творі, який вивчається.

Результати. Репертуар – це відображення творчих поглядів педагога, показник його основних мистецьких принципів і естетичних уподобань. Для учня – це пугівник у світі вокального мистецтва. Так, драматично

насичені твори, які вимагають від виконавця підвищеної емоційності, недоречні в дитячому репертуарі, оскільки вони провокують форсований спів.

Репертуарний план – це своєрідний прогноз розвитку учня. Тобто він може зазнавати коректив у процесі роботи з метою переспрямування індивідуального розвитку в потрібному, на думку педагога, напрямі, оскільки учень є особистістю, яка тільки розвивається.

Якщо на початковому етапі в навчальному репертуарі домінують твори, що малюють образи природи, казкових та іграшкових персонажів, то в підлітковому віці з'являється лірика, яка відкриває учням світ дорослих почуттів. Відповідно, ускладнена програма потребує більшої уваги та проникнення. Звичайно, не варто цілком відмовлятися від сучасних творів, але водночас необхідно враховувати, що попкультура нашого часу зазвичай не сприяє особистісному зростанню учня. А педагог може надати високохудожній матеріал, що збагачує духовне життя та моральні ідеали молоді.

Для успішного освітнього та виховного процесу важливо, щоб дітям було цікаво те, що та про що вони співають. Так, особливе значення має текст вокального твору, чи стосується зміст цього твору учнів, чи цікавий їм задум даного твору. Необхідно уникати байдужого виконання, ігнорування сенсу фраз. У сучасній музиці досить частим явищем є пісні з поверхневим текстом. Нерідко такі твори водночас поєднують у собі гарну мелодійну лінію. Або навпаки, текст може погано або зовсім не поєднуватися з музикою: поетичний текст – для молодшого шкільного чи дошкільного віку, а музичний, який потребує розгорнутого діапазону чи, наприклад, багатоголосного виконання, – для старших учнів. Для педагога важливо підібрати програму, у якій якої вокальні твори будуть нести високу моральну настанову, а також будуть технічно доступними для виконання.

Окрім того, педагогу під час підбору репертуару необхідно дотримуватися принципу ускладнення завдань, беручи до уваги також психофізіологічні можливості учнів. Так, якщо на початковому етапі вокальні навички виховуються в елементарному вигляді, то під час подальшої роботи вони поступово поглиблюються та вдосконалюються. Робота над вокальними творами має сприяти розкриттю всіх емоційно-творчих ресурсів кожного учня, виховувати та формувати моральні та художні погляди, високий естетичний смак, розвивати музичний слух, пам'ять, емоційну чуйність. У праці над вокальним твором педагог може використовувати методи порівняння, проведення аналогій. І тому необхідно виявити ті особливості уявлення учнем художнього образу, які допоможуть розкриттю його індивідуальності, розвитку особистості. Так, для учнів, у яких переважає образне мислення, ефективно використовувати метафори, образні порівняння, велику роль відіграє високохудожній педагогічний показ.

Для підбору вокального репертуару також цікавим є метод вільного вибору учнями творів, які вони хотіли б виконати. Так проявляються творчі погляди й ідеї дітей, рівень їхньої слухацької культури, накопичені раніше

знання. Спільна діяльність з підбору репертуару відкриває можливості для найбільшого розкриття таланту, прояву таких почуттів, як любов до Батьківщини, сім'ї. Учні не тільки починають відчувати відповідальність і серйозність свого вибору, а й можуть проявити себе в імпровізації, навіть у написанні музики.

Висновки. Отже, учнівський вокальний репертуар повинен мати ідейну спрямованість, нести художню цінність і естетичну значущість вокальних творів, бути доступним для виконання, а також мати педагогічну доцільність. Відповідно, вихідним положенням, яке визначає завдання в опануванні вокальних навичок, є художність, змістовність і емоційна спрямованість навчального музичного матеріалу. Саме формування репертуару не може бути спонтанним. Усе повинно бути розраховано заздалегідь. Поряд із практичним

навчанням виконавців у завдання репертуару входять виховання творчої волі, прагнення до самовдосконалення, формування художнього смаку, почуття стилю, широкого кругозору та підкреслення оригінальності особистості.

«Музика – могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини. Розвиваючи чуйність дитини до музики, ми ушляхетнюємо її думки, прагнення <...> Якщо в ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо у звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських почуттів, вона підніметься на таку сходинку культури, яка не може бути досягнута жодними іншими засобами. Почуття краси музичної мелодії відкриває перед дитиною власну красу – маленька людина усвідомлює свою гідність» [5].

Література:

1. Бриліна В. Л., Ставінська Л. М. Вокальна професійна підготовка вчителя музики : методичний посібник для викладачів та студентів вищих педагогічних і мистецьких закладів. Вінниця : Нова книга, 2013. 120 с.
2. Єгорова І. В. Формування національної самосвідомості у підлітків на уроках музики в загальноосвітній школі (на матеріалі творчої спадщини західноукраїнських композиторів XIX – початку XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2002. 26 с.
3. Мережко Ю. В. Формування художніх смаків старшокласників у процесі вивчення вокальної спадщини українських композиторів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2012. 243 с.
4. Прядко О. М. Вплив особистості педагога-вокаліста на процес співацького розвитку студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 16 «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики». Київ, 2012. Вип. 17. С. 27–130.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. 668 с.

References:

1. Brylina, V.L., Stavinska, L.M. (2013). *Vokalna profesiina pidhotovka vchytelia muzyky [Vocal professional training of music teachers]* Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian]
2. Yehorova, I.V. (2002). *Formuvannia natsionalnoi samosvidomosti u pidlitkiv na urokakh muzyky v zahalnoosvitnii shkoli (na materialii tvorchoi spadshchyny zakhidnoukrainskykh kompozytoriv XIX – pochatku XX stolittia) [The formation of artistic tastes of high school students in the process of studying the vocal heritage of Ukrainian composers]* Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian]
3. Merezko, Yu.V. (2012). *Formuvannia khudozhnikh smakiv starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia vokalnoi spadshchyny ukrainskykh kompozytoriv [The formation of artistic tastes of high school students in the process of learning the vocal heritage of Ukrainian composers]* Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian]
4. Priadko, O.M. (2012). *Vplyv osobystosti pedahoha-vokalista na protses spivatskoho rozvytku studentiv muzychno-pedahohichnykh spetsialnostei vyshchych navchalnykh zakladiv [The influence of the personality of the teacher-vocalist on the process of singing development of students of music and pedagogical specialties of higher educational institutions]*. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 16 "Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky" – Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 16 "Creative individualism of teachers: problems of theory and practice"*, 17, 27–130 [in Ukrainian]
5. Sukhomlynskyi, V.O. (1977). *Vybrani tvory [Selected works] (Vols 1–5); Vol. 3: Sertse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna. Lysty do syna [I give my heart to children. Birth of a citizen. Letters to my son]* Kyiv: Rad. shk [in Ukrainian]